

รัฐใต้หมอกสีเทา: รัฐกับการจัดการความขัดแย้ง เปรียบเทียบจากกรณี
ศึกษาแผนที่ความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก

The State under Grey Fog:
A Comparative Case Study of State and Conflict Management
Based on Conflict Mapping in Ubon Ratchathani and
Tak Province

อภิญญา ดิสสะมาน*

สรพมมงคล สมวงษ์**

Apinya Tissamana***

Sappamongkol Somwong****

บทความนี้

Received

9 ธันวาคม 2567

Revised

28 มกราคม 2568

Accepted

11 มีนาคม 2568

บทคัดย่อ

ท่ามกลางสภาวะความผันผวนทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในศตวรรษที่ 21 นี้ การสำรวจเชิงพื้นที่โดยใช้เครื่องมือแผนที่ความขัดแย้ง (Conflict Mapping) เพื่อสำรวจข้อมูลและออกแบบรูปแบบแผนที่ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ โดยอิงมาตรฐานตัวชี้วัดสากลได้แก่ Global Peace Index, Rule of law index, และ SDGs โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลศึกษามาพัฒนาเป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาวิกฤตสังคมไทย ซึ่งการสำรวจเชิงพื้นที่เป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่นาร่อง ซึ่งพื้นที่ในภาคเหนือเป็นการเลือกพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเข้าใจปัญหาสาเหตุของวิกฤตการณ์ความขัดแย้ง

* ผู้ประพันธ์อันดับแรก, นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ดร.)

** ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, ผู้ช่วยนักวิจัย, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

*** Academic Specialist, Office of Peace and Governance, King Prajadhipok's Institute. (Ph.D)

**** Assistant researcher, Office of Peace and Governance, King Prajadhipok's Institute.

ในพื้นที่ พลวัตของความขัดแย้ง แนวทางการแก้ไขปัญหา จากคนในพื้นที่และสะท้อนไปยังภาพของการบริหารจัดการปัญหาของรัฐต่อพื้นที่นั้นๆ เนื่องจากปัญหาของการบริหารจัดการความขัดแย้งจำเป็นต้องเข้าใจตัวแปรสำคัญคือบริบทในพื้นที่ด้วย การบริหารจัดการความขัดแย้งเพื่อป้องกันวิกฤตการณ์ทางสังคมไม่มี “สูตรสำเร็จ” แต่สามารถเข้าใจ ป้องกันและบริหารจัดการได้ในข้อมูลอธิบายนี้ จะทำให้เกิดการเข้าใจการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อลดวิกฤตการณ์ทางสังคมของจังหวัดอุบลราชธานีที่เน้นไปที่ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และของอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่เน้นไปที่ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก โดยการคลี่ภาพ “รัฐในหมอกสีเทา” ให้เห็นแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์สังคมที่แจ่มชัดขึ้น

คำสำคัญ ความขัดแย้ง, ความขัดแย้งทางสังคม, แผนที่ความขัดแย้ง, เชื้อนปากมูล, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

Abstract

Amidst political, economic and social volatility, Thailand is facing an unavoidable crisis in the twenty-first century. This study conducts a spatial survey using conflict mapping tools to systematically survey data and design conflict maps based on international indicators such as the Global Peace Index, the Rule of law Index, and the Sustainable Development Goals (SDGs). The data obtained from this study were used to develop a prototype for addressing social crises in Thailand. The spatial surveys in the pilot areas aim at conflict prevention and resolution. The selected pilot areas are Mae Sot District in Tak Province (northern region) and Ubon Ratchathani Province (northeastern region). These surveys aim to understand the causes of conflict, the dynamics of the conflicts, the problem-solving approaches adopted by local communities, and the state's conflict management mechanisms in these areas.

Effective conflict management requires an understanding of key variables—most importantly, the local context. There is no fixed formula for preventing or managing social crises, however, crises can be anticipated and mitigated through informed and context-sensitive approaches. This study seeks to clarify the role of conflict resolution as a means of reducing social crises. In Ubon Ratchathani Province, conflicts are primarily related to natural resource and environmental issues (e.g., the Pak Mun Dam), whereas in Mae Sot District, Tak Province, conflicts mainly concern economic and social challenges. By revealing uncertainties in governance and conflict management, this study offers a clearer understanding of potential pathways for addressing Thailand's social crises

Keywords : conflict, social conflict, conflict mapping, Pak Mun Dam, natural resources management

1. บทนำ

เนื่องจากสถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทย ณ ขณะนี้ ต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางสังคม (Social Crisis) อันมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายภาคส่วน เช่น ปัญหาจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาวิกฤตการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่ยืดเยื้อเรื้อรัง, ปัญหาวิกฤตการณ์ทุจริตคอร์รัปชัน, ปัญหาวิกฤตความยุติธรรม, รวมไปถึงวิกฤตการณ์ของสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งวิกฤตการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น เป็นปัญหาที่จะนำไปสู่ความรุนแรงทางตรง (direct violence) และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) และอาจจะนำไปสู่วิกฤตทางสังคมในระยะยาว (Galtung, 1969) แม้จะมีความพยายามจากภาคฝ่ายต่างๆ อยู่ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม เมื่อการเกิดวิกฤตทางสังคม หมายถึง ภาวะที่การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอยู่ในภาวะอันตราย เป็นรูปแบบที่มีความแตกต่างจากสถานการณ์ปกติ หากเกิดวิกฤตสังคมแล้วจะนำไปสู่การตัดสินใจหรือเหตุการณ์ หรือการดำเนินการที่เป็นจุดเปลี่ยน แล้วอาจทำให้เกิดผลที่ดีขึ้นหรือแย่ลงกว่าเดิมก็ได้ และระบบการป้องกันความขัดแย้งรุนแรง หมายถึง ปฏิบัติการโดยสันติวิธีที่กระทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดระดับความขัดแย้งไม่ให้ขยายตัวกลายเป็นความรุนแรงต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือแผนที่ความขัดแย้งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวิเคราะห์ ค้นหา สาเหตุ พลวัตความขัดแย้ง เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ โดยอาจจะเป็นรูปแบบฐานข้อมูลหรือการแสดงผลอย่างง่ายเพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ได้จริง

ภาวะวิกฤตโดยทั่วไปอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นที่ (Local) เช่น การตาย, การฆ่าตัวตาย, ประเด็นสุขภาพ, อุบัติเหตุ, การรุกราน, การกระทำความรุนแรงหรืออาชญากรรมในชุมชน ส่วนอีกระดับหนึ่งอยู่สูงกว่าคือระดับโลก (Global) ได้แก่ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ, การก่อการร้าย, หรือการเสียชีวิตของประชากรโลกในภาพใหญ่ (Thrimurthulu, 2016) ซึ่งหากเป็นวิกฤตสังคมตามการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คงต้องพิจารณาขอบเขตวิกฤตที่เป็นภาพใหญ่ กระบวนการดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่ในประเทศ หากจะจัดการกับวิกฤตสังคมคงต้องค้นหาว่าวิกฤตสังคมเกิดจากอะไร และใครเป็นผู้ทำให้เกิด จากการแบ่งที่ทางวิกฤตสังคมที่พบในเนื้อหาข้างต้น เห็นได้ว่าวิกฤตสังคมเกิดได้จากหลายสาเหตุและจากหลายภาคส่วน แต่จะเห็นได้ว่าก่อนเกิดวิกฤตจะต้องมีเหตุการณ์ที่เรียกว่า กระบวนการสังคม (Socialization) คือกระบวนการที่มีสัญญาณหนุนนำให้สาธารณชนเปลี่ยนเบนความสนใจจากเรื่องราวระดับสถาบัน (Institutional) เป็นระดับพลเมืองทั้งหมด (Civil whole) เมื่อความสนใจสาธารณะเปลี่ยนไป ดังนั้นแล้วก็จะไปสู่วิกฤตสังคม และมีการใช้ทรัพยากรมากมายเพื่อการนั้น (Alexander, 2019)

เมื่อจุดเริ่มเกิดขึ้นก็จะมีเหตุการณ์ต่างๆ ผสมผสานตามมา เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร, การสร้างความหวาดกลัว, การแทรกแซง ฯลฯ (Alexander, 2019; Suntana & Tresnawaty, 2021) เมื่อสัญญาณที่นำไปสู่กระบวนการสังคมเกิดขึ้นแล้วจนเกิดเป็นปัญหาสังคม ก็จะทำให้เกิดวิกฤต คือสถานการณ์เกิดขึ้นผิดแผกไปจากภาวะปกติ แล้วเมื่อนั้นรากฐานทางจริยธรรมและสถาบันของสังคมก็จะคลอนแคลนเป็นอันตราย จนเกิดความหวาดกลัวที่ไม่อาจควบคุมได้ ความที่วิกฤตสังคมและกระบวนการสังคมกว้างมาก จึงไม่อาจระบุได้แน่ชัดว่า ใครทำให้เกิดวิกฤตสังคม โดยนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า การแบ่งแยกวัฒนธรรม การแบ่งแยกทางองค์กร ทำให้เกิดกระบวนการสังคมอันนำไปสู่วิกฤตสังคม (Alexander, 2019) ขณะที่บางท่านเห็นว่า การสร้างความหวาดกลัว, การใช้จิตวิทยา, การสั่งสมของโครงสร้างปัญหา, และการขาดทุนทางสังคมวัฒนธรรม (พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิฑฒโน และคณะ, 2561; ศรีสุดา มีชำนาญ และ สมชาย ลักษณะนุกักรักษ์, 2553; Suntana & Tresnawaty, 2021) นำไปสู่วิกฤตสังคมได้

2. ทบทวนวรรณกรรม

บทความฉบับนี้ มีสมมติฐานจากงานวิจัยเรื่องการนำแผนที่ความขัดแย้งมาใช้ในการแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่ได้ โดยภายใต้หลักการที่ว่า ก่อนที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หากมีการวิเคราะห์ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ จะทำให้การจัดการความขัดแย้งมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล กล่าวคือได้ทำการวิเคราะห์ในภาพรวม และบริบทที่เกี่ยวข้อง และการเตรียมตัวที่ดีจะทำให้การแก้ไขปัญหาลุล่วง การวิเคราะห์ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ UN และ OSCE ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเตือนภัยล่วงหน้าของความขัดแย้ง (Early Warning System and Response, EWRS) เป็นการเตือนภัยล่วงหน้าว่าจะเกิดความขัดแย้งรุนแรง และนอกจากนี้ในการที่จะสามารถจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ความขัดแย้ง (Conflict Analysis) อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะทำให้เข้าใจกำเนิดธรรมชาติ พลวัตและความเป็นไปได้ในการจัดการความขัดแย้ง (Miall, Ramsbotham, & Woodhouse, 1999)

2.1 รัฐได้ม่านหมอกสีเทา: จังหวัดอุบลราชธานี

อุบลราชธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ประสบกับปัญหาความขัดแย้งอันสืบเนื่องกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติอยู่เป็นประจำ ด้วยภูมิศาสตร์สถานที่ตั้งของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่แม่น้ำสองสาย ได้แก่ แม่น้ำชีและแม่น้ำมูลไหลมารวมกันก่อนที่จะไหลลงไปสู่แม่น้ำโขง ลักษณะทางกายภาพที่มีความพิเศษนี้ ทำให้จังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมแก่การเป็นสถานที่ก่อสร้างเขื่อนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการมาถึงของเขื่อนนั้นได้ส่งผลกระทบนานับการต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของประชาชน

ในท้องที่ นอกจากนั้นความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ทำให้จังหวัดอุบลราชธานีต้องเผชิญกับปัญหาการจัดการพื้นที่ระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติและการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมซึ่งขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน

ประเด็นความขัดแย้งในเรื่องการก่อสร้างเขื่อนที่มีชื่อเสียงมาก คือ เขื่อนปากมูล ซึ่งได้มีการริเริ่มมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2510 แต่การก่อสร้างใช้เวลาอยู่หลายปีจึงสำเร็จและเปิดใช้งานได้เมื่อ พ.ศ.2537 ปัญหาของเขื่อนปากมูลเกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือชาวบ้าน ผู้ประกอบอาชีพประมงบริเวณแม่น้ำมูล เช่น กรณีของนางสมปอง เวียงจันทร์ กรรมการปฏิรูป หนึ่งในแกนนำสมัชชาคนจนกรณีเขื่อนปากมูลซึ่งเคลื่อนไหวเรียกร้องความยุติธรรมแก่คนในพื้นที่แต่กลับถูกดำเนินคดีจากภาครัฐและคดียังไม่สิ้นสุดนับตั้งแต่ช่วงก่อสร้างเขื่อนจนกระทั่งล่วงเลยมาอย่างยาวนาน (20 ปีเขื่อนปากมูล, 2554) และแม้จะผ่านมาสิบปีหลังจากกรณีของนางสมปอง ปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข เนื่องจากชาวบ้านยังคงได้รับผลกระทบจากการที่เจ้าหน้าที่ไม่เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลตามข้อตกลงกับชาวบ้าน ซึ่งนอกจากจะส่งผลต่อการประกอบอาชีพแล้วยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่สำคัญของแม่น้ำมูล คือระบบการสืบพันธุ์ของปลา และยังนำไปสู่ข้อสังเกตจากชาวบ้านว่าการกระทำดังกล่าวสืบเนื่องกับผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่กับผู้ค้าปลาหรือไม่ (ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล, 2564) กรณีเขื่อนปากมูลจึงเป็นปัญหาใหญ่ซึ่งสร้างความขัดแย้งที่ขยายวงกว้างของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งก็ได้มีความพยายามศึกษาและแก้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวนี้มาอยู่ตลอด

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ (2544) ได้ระบุถึงปัญหาและความขัดแย้งของเขื่อนปากมูลเอาไว้ว่าเกิดขึ้นจากรัฐและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยที่ไม่ได้ศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโดยละเอียดทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณปากแม่น้ำมูล จึงนำไปสู่การชุมนุมเรียกร้องสิทธิต่างๆ เช่น ค่าชดเชยในที่ดิน ค่าชดเชยในการสูญเสียอาชีพประมง การให้รัฐหยุดผลิตกระแสไฟฟ้าในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน เพื่อให้เกิดการปรับตัวของสภาพแวดล้อมให้ใกล้เคียงกับก่อนการสร้างเขื่อน ราษฎรมีการชุมนุมหลายครั้งตลอดระยะเวลา 11 ปี แม้รัฐจะพัฒนาการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยมีที่ท่าที่เปลี่ยนไปจากไม่เข้าใจและไม่ยอมรับความคิดของราษฎร มาเป็นค่อยๆ ยอมรับไปที่ละเรื่อง และดำเนินการแก้ไขไปที่ละประเด็น จนเกิดแนวคิดใหม่ในการจัดการโครงการของรัฐ เช่น การจ่ายค่าชดเชยที่เป็นต้นทุนทางสังคมขึ้นมาก็ตาม แต่ อภิญา ดิสสะมาน (2555) กลับได้ชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้ของภาคประชาสังคมและชาวบ้านว่า ไม่อาจใช้ข้อมูลเพียงชุดเดียว เพื่อเป็นคำตอบให้กับ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของเขื่อนปากมูลได้ทั้งหมด เพราะตลอดระยะเวลา 20 ปี ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เขื่อนปากมูลของภาคประชาสังคมกรณีเขื่อนปากมูลนั้นมีมุมมองอยู่หลายด้านและในหลายแง่มุม ที่ทำให้มีพลังพลักการขับเคลื่อนและการต่อสู้

นอกจากเขื่อนปากมูลแล้วจังหวัดอุบลราชธานียังประสบปัญหาความขัดแย้งในกรณีเขื่อนอื่นๆ อีกด้วย เช่น เขื่อนบ้านกุ่ม และเขื่อนสิรินธร ที่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับชาวบ้าน โดยที่ รจนา คำดีเกิด (2554) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาระหว่างคนในพื้นที่กับนโยบายของรัฐจากกรณีเขื่อนบ้านกุ่ม พร้อมกันนั้น ยังได้ชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนลุ่มน้ำโขงในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีความผูกพันกันอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต และสามารถสื่อสารให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มออกมาได้ในหลายรูปแบบ ซึ่งความตื่นตัวของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบนั้น ถูกนำเสนอออกมาทั้งในรูปแบบการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน, การแสดงออกต่อสาธารณะ, การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐ, การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่เคยได้รับผลกระทบเรื่องเขื่อนและการศึกษาดูงาน, และการเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น ขณะที่ในกรณีเขื่อนสิรินธรนั้น อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์ (2557) ได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของชาวบ้านที่ต้องได้รับหลังจากการสร้างเขื่อนสิรินธรใน พ.ศ.2511 ว่าได้นำไปสู่การอพยพโยกย้ายเข้ามาบุกเบิกจับจองที่ดินทำกินใหม่ในเขตป่าเสื่อมโทรม นำไปสู่การรุกที่เข้าไปในเขตป่ามากขึ้น ตามความต้องการที่แปรผันกับจำนวนประชากรในพื้นที่ที่เพิ่มมากขึ้น ทว่าไม่มีผู้ใดที่ได้รับสิทธิทำกินตามกฎหมายเหนือพื้นที่ครอบครองแต่อย่างใด และในส่วนของสิทธิในที่อยู่อาศัยก็ได้รับในลักษณะของ เอกสารสิทธิ สปก. ไม่เกินจำนวน 1 ไร่ อย่างไม่เสมอหน้ากันอีกด้วย

กรณีของทั้ง 3 เขื่อนนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการดำเนินนโยบายและโครงการของภาครัฐ ที่ไม่ได้มีการตระหนักต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้คนในพื้นที่อย่างรอบคอบและถี่ถ้วน และในเวลาเดียวกัน การแก้ไขปัญหาหรือเยียวยาต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบก็ไม่ได้มีความชัดเจน จนนำไปสู่การเกิดขึ้นของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ที่ได้ทำให้ประชาชนต้องลุกออกมาปกป้องสิทธิของตนเองเพื่อวิถีชีวิตและชุมชนของตน จากการดำเนินโครงการของภาครัฐที่มองข้ามการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชน ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการนั้นๆ ไป

2.2 รัฐได้ม่านหมอกสีเทา: จังหวัดตาก

จังหวัดตาก พื้นที่ชายแดนทางภาคตะวันตกของประเทศไทยและมีพรมแดนติดกับประเทศเมียนมา พร้อมกับมีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่หุบเขา อีกทั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางความเจริญของประเทศอย่างกรุงเทพฯ เป็นอันมาก และยังมีความยากลำบากต่อการเดินทางเข้าถึงพื้นที่อยู่ในอีกหลายส่วนด้วยกัน พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดตากจึงยังคงมีความเป็นชนบทกันอยู่เสียโดยมาก

ทำให้จังหวัดตากจึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งของประเทศ ที่เฝ้าต่อการรับความท้าทายในปัญหาความขัดแย้งจากในหลายๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางการเมือง, ความมั่นคง, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชชาติพันธุ์, ศาสนา, และวัฒนธรรม แต่มิติที่ดูจะมีความน่าสนใจมากที่สุดจากในพื้นที่ดังกล่าวนี้ เห็นจะเป็นมิติเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและมีความหลากหลายอยู่มาก โดยเฉพาะในพื้นที่ติดชายแดน เช่น อำเภอท่าสองยาง, อำเภอแม่ระมาด, อำเภอพบพระ, อำเภออุ้มผาง, และอำเภอแม่สอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภอแม่สอด ที่ดูจะมีความหลากหลายและซับซ้อนเป็นอย่างมากกว่าพื้นที่อื่นๆ เนื่องจากการพัฒนาอำเภอแม่สอดให้เติบโตจะต้องสอดคล้องกับแผนการพัฒนาเป็นเมืองเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน นอกจากนี้การเป็นพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเมียนมา ที่มีปัญหาความขัดแย้งอย่างรุนแรงในหลายมิติหลากหลายประเด็นมาอย่างยาวนานอยู่ก่อนแล้ว ยิ่งทำให้ผลกระทบจากปัญหาต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยงข้ามพรมแดนกันอยู่กับจังหวัดตากและพื้นที่อำเภอแม่สอดนั้น ได้ทวีความขัดแย้งและปัญหาให้เพิ่มมากขึ้นไปอีก

ฉะนั้นแล้ว ประเด็นที่สำคัญที่สุดของความขัดแย้งในจังหวัดตากคงจะหนีไม่พ้น การพัฒนาไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษของเมืองแม่สอด ซึ่งก็ได้มีการศึกษา สืบค้น และชี้ให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเอาไว้มากมาย โดย ปาณัท ทองพ่วง (2561) ได้ชี้ว่า แม่สอดจะต้องเผชิญกับปัญหาการค้าชายแดน, ธุรกิจผิดกฎหมายตามแนวตะเข็บชายแดนของกลุ่มทุนข้ามชาติ, การหลั่งไหลเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ ที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ขณะเดียวกันความตึงเครียดทางสังคมก็จะตามมาด้วยเช่นกัน เช่น ปัญหาด้านสิทธิแรงงาน, ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจภายในจังหวัด ที่ส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาการเกษตรและทรัพยากรตามธรรมชาติ, ปัญหายาเสพติด, และปัญหาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอและยากต่อการเข้าถึง เช่น การดูแลสุขภาพ การศึกษา และสาธารณูปโภค จึงได้เสนอว่า แม่สอดควรมีอำนาจในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น เป็นเมืองพิเศษไม่ใช่เป็นเพียงแค่เขตเศรษฐกิจพิเศษเท่านั้น ภัสสิมน์ เตชะทวีวัฒน์ และคณะ (2562) จึงได้เสนอเพิ่มเติมว่า สภาพปัญหาของเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะมีอิทธิพลโดยรวมต่อประสิทธิภาพในการบริหารเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตากมากที่สุด เนื่องจากอิทธิพลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบได้มีการส่งผลกระทบแผ่ออกไปอย่างกว้างขวางอยู่ในหลายๆ ประเด็นด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับ สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และคณะ (2551) ที่ได้เคยเสนอเอาไว้ก่อนที่จะมีการประกาศให้แม่สอดเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนว่า ในการจะพัฒนาให้แม่สอดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนนั้น ภาครัฐจะต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแม่สอดเพิ่มขึ้นในอีก 4 ประเด็น ได้แก่ 1. เศรษฐกิจ, 2. สังคม, 3. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, และ 4. ความมั่นคง ที่ถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในอนาคต

สถาบันพระปกเกล้า

ทำให้ อติเรก พันเขียว (2557) ได้ไปศึกษาและรับฟังความคิดเห็นของผู้คนในพื้นที่แม่สอดต่อนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของภาครัฐ สรุปได้ว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอดจะเป็นประโยชน์และควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นโดยเร็ว แม้จะมีบางส่วนที่คัดค้านว่า ควรมีการให้ข้อมูลและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นเสียก่อน อย่างไรก็ตาม อติเรก พันเขียว (2559) ได้ทำการศึกษาศึกษาข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่จังหวัดตาก ผ่านความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้งในระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติ และผู้นำท้องถิ่นเพิ่มเติมออกมาอีก หลังจากที่ได้มีการประกาศเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตากขึ้นอย่างเป็นทางการแล้ว โดยเสนอว่า ควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว, ขยายเวลาเปิดปิดด่านพรมแดนและการข้ามพรมแดน, ควรมีหน่วยงานบริหารเขตเศรษฐกิจโดยเฉพาะ, ควรเป็นอุตสาหกรรมสะอาด, หรืออุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรและใช้แรงงานเข้มข้น, และให้สิทธิประโยชน์ ทั้งทางภาษีอากรและไม่ใช่ภาษีอากร และในส่วนของปัญหาอุปสรรคที่ขัดต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ได้แก่ ขอบเขตพื้นที่ยังไม่ชัดเจน, ข้อกฎหมายไม่สอดคล้องกับแนวทางพัฒนา, ขาดการให้ข้อมูลและการสร้างความเข้าใจที่เพียงพอ, และการบริหารจัดการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษยังไม่ชัดเจน

ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ (2560) จึงมองว่า ประชาชนในพื้นที่โดยรอบโครงการยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายไม่มาก จนอาจกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนานโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดของรัฐบาลได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นี้เกิดจากการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับนโยบายของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องยังไม่เต็มที่ ทำให้ประชาชนในพื้นที่ยังได้รับข้อมูลไม่เพียงพอ จนส่งผลให้ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตอนนโยบาย ทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนพื้นที่ชายแดนนี้ยังมีความพร้อมที่น้อยมากต่อการพัฒนาตามนโยบายจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดน นอกจากนี้ การอพยพเข้าสู่พื้นที่ของแรงงานต่างด้าวมากขึ้น และยังส่งผลกระทบทางสังคมต่อในระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัวอีกด้วย และยังมีผลกระทบทางอ้อม เช่น ปัญหาระหว่างผู้คนในชุมชนดั้งเดิมกับผู้มาใหม่, ปัญหาระหว่างคนในพื้นที่กับภาครัฐ และอื่น ๆ อีกมาก

อย่างไรก็ดี ญัฐพิมล ปาคามา และคณะ (2560) ได้เสนอต่างออกไปเล็กน้อยว่า ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน ในตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด ได้มีการเตรียมตัวเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่เช่นกัน ผ่านการศึกษาและค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน แต่ไม่ได้ผลที่ดีเท่าใดนัก โดยยังขาดพื้นที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ หรือการมีส่วนร่วม หรือบรรยากาศที่เอื้อต่อการสนทนาแลกเปลี่ยน จนขยับสู่พื้นที่ระดับจังหวัดต่อไปได้ โดยที่ในระดับส่วนราชการที่สูงขึ้นมีความคึกคักกว่า แต่ยังขาดความต่อเนื่องและการขยายผลไปสู่การปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในส่วนของการให้ข้อมูลแก่ประชาชน ขณะที่ภาคประชาชน

ก็อยู่ในลักษณะที่ต้องพึ่งพาตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมรับมือในการเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจพิเศษ นับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงภาพของการขาดการมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมครบถ้วนของประชาชนในพื้นที่ต่อการกำหนดนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก (แม่สอด) อยู่พอสมควร ถึงกระนั้น องอาจ รุกขวัฒนกุล (2558) ก็ยังได้เสนอว่า การพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจนั้น จะช่วยลดความยากจนของคนในพื้นที่ลงได้ หลังจากที่ได้ไปศึกษาความเปลี่ยนแปลงของรายได้ในระดับครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษหลายแห่ง ซึ่งจะเห็นถึงความสัมพันธ์กันอยู่กับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ประเด็นที่สืบเนื่องต่อกันมาจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ และมีแนวโน้มจะนำไปสู่ความขัดแย้งในพื้นที่แม่สอดเป็นอย่างมากก็คือ **ด้านสิทธิแรงงาน** โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับแรงงานข้ามชาติ ดังที่ได้มีการชี้ให้เห็นไว้บ้างแล้วในข้างต้น โดยปัญหาการละเมิดสิทธิของแรงงานในพื้นที่แม่สอดแทบไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ปัญหาเรื่องจ้างงานเหมาชิ้นงานไม่ได้ประกันตามค่าแรงขั้นต่ำ ทำให้เกิดการกดค่าแรงอย่างมากในกลุ่มแรงงานในโรงงานสิ่งทอ และคุณลักษณะพิเศษของพื้นที่แม่สอดคือ ปัญหาการจ้างงานชายแดน ที่นายจ้างได้ใช้ช่องว่างของกฎหมาย ไม่นำลูกจ้างเข้าสิทธิประกันสังคม และกองทุนเงินทดแทน หรือที่นักธุรกิจเรื่องแรงงานมักกล่าวว่า ‘ม.64 จ้างงานชั่วคราว แต่ทำงานชั่วคราว’ นอกจากนี้ โรงงานหลายแห่งในแม่สอดมีความเกี่ยวข้องกับห่วงโซ่กับบริษัทขนาดใหญ่ทั่วโลกที่ส่งเสริมการละเมิดสิทธิมนุษยชน จนทำให้แม่สอดถูกนิยามว่าเป็น ‘black hole and exploitation’ ที่มีการละเมิดสิทธิแรงงานอย่างรุนแรงอีกด้วย (แรงงานข้ามชาติ, 2566)

อีกประเด็นที่ยังคงเกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ก็คือ **การค้าชายแดน** โดย อรรถณัฐ วันทะนสมบัติ (2561) ได้พบว่า พลวัตของการค้าชายแดนไทยเมียนมาผ่านทางแม่สอดนี้ มักจะขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบริบททางการเมืองในฝั่งของเมียนมาที่มีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ทว่าการเกิดขึ้นของเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก (แม่สอด) ที่ได้มีผลกระทบต่อบรรยากาศการค้าชายแดนระหว่างกันนั้น กลับเป็นผลพวงที่มาจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทย กล่าวคือ การรัฐประหาร และมีแนวคิดเรื่องความมั่นคงเป็นหนึ่งในเหตุผล มิใช่มาจากฐานคิดเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก สอดคล้องกับข้อมูลของราเชนทร์ เป็งมอย เจ้าของธุรกิจขนส่งสินค้าและรับซื้อพืชไร่ในจังหวัดตาก ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า บริบททางการเมืองภายในของทั้งสองประเทศนั้น มีอิทธิพลต่อการค้าชายแดนแม่สอดและการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่เป็นอันมาก และยังสัมพันธ์อยู่กับสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ด้วย อีกทั้งเป็นการเปิดพื้นที่ให้อำนาจของทุน โดยเฉพาะทุนต่างชาติ หรือกล่าวอย่างถึงที่สุด คือ กลุ่ม ‘ทุนจีน’ ได้หลั่งไหลเข้ามาลงทุนในบริเวณชายแดนฝั่งเมียนมาและในพื้นที่อำเภอแม่สอด และเข้ามา มีอิทธิพลต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของแม่สอดอยู่เป็นอันมากในปัจจุบัน (ธนศ แสงทองศรีกมล, 2566)

การเข้ามาลงทุนของกลุ่มทุนจีนในพื้นที่ชายแดนของฝั่งเมียนมา ไม่ว่าจะถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมายก็ตาม ได้ส่งผลให้เกิดธุรกิจและการจ้างงานในบริเวณชายแดนอย่างมากมาย หากแต่ในทางกลับกันมันก็ได้ผลักดันให้อำนาจของกลุ่มทุนจีนมีมากขึ้นจนไหลบ่าข้ามชายแดนมาด้วยเช่นกัน วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์ (2564) จึงได้เสนอว่า การลงทุนบ่อนกาสิโนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการขนส่งระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่แม่สอด ผ่านการเอื้อประโยชน์จากเงื่อนไขพิเศษและจากการสัมปทานตามแนวนโยบายจากในระดับรัฐและองค์กรข้ามชาติที่เกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่แม่สอดนั้น มาจากความต้องการที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและเติบโตด้านเศรษฐกิจ การค้าเพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มทุนได้เข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการพื้นที่ได้ และนำไปสู่การสะสมทุนและอำนาจของทุนด้วยเช่นกัน ส่งผลให้สำคัญของชายแดนและเขตแดนของรัฐถูกลดความสำคัญลงไป จากการเอื้อประโยชน์ให้แก่ธุรกิจกาสิโนในพื้นที่ชายแดน ฉะนั้นแล้ว เขตแดนและอำนาจของรัฐในบริเวณแม่สอดปัจจุบันจึงถูกเจือไปด้วยอำนาจทางเศรษฐกิจ และถูกลดทอนให้พร่าเลือนไปตามอำนาจของทุนที่แทรกซึมอยู่เหนือพื้นที่ชายแดน ซึ่งการมีอำนาจของกลุ่มทุนที่มากขึ้นเหนือพื้นที่ชายแดนนี้เองได้นำไปสู่การก่ออาชญากรรม ความรุนแรง และความขัดแย้งให้เกิดขึ้นข้ามพรมแดนระหว่างกัน รวมไปถึงที่เกิดขึ้นในพื้นที่แม่สอดเองก็อีกมากมายหลายครั้งด้วยกัน เช่น การล่อลวงออนไลน์ การลักพาตัว การค้ามนุษย์ การทารุณกรรม ฯลฯ (จิราภรณ์ ศรีแจ่ม, 2567)

2.3 กรณีศึกษาตัวอย่าง: การใช้แผนที่ความขัดแย้งในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

การศึกษาวิจัยและจัดทำแผนที่ความขัดแย้งนั้น ได้มีการศึกษากันเอาไว้อย่างมากมายและแพร่หลายกันอยู่ในหลายประเทศหรือพื้นที่ทั่วโลก ทำให้จึงมีกรณีศึกษาตัวอย่างที่น่าสนใจอยู่มากมายหลายหลากกรณีด้วยกัน เช่น 1.) กรณีศึกษาของ IPIS (The International Peace Information Service) ที่ชื่อว่า **“Petra Diamonds’ attempts to come clean with its tarnished past in Tanzania: Challenges in securing access to remedy and restoring community relations after serious human rights abuse at the Williamson diamond mine”** โดยต้องการติดตามและประเมินความพยายามของบริษัท Petra Diamonds ในการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับชุมชนและแก้ไขเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงที่เหมืองเพชร Williamson ในแทนซาเนีย ซึ่งแผนที่ความขัดแย้งได้เข้ามามีส่วนช่วยในการยืนยันถึงการสูญเสียชีวิต การบาดเจ็บ และการปฏิบัติต่อผู้บุกรุกที่เกิดจากเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยส่วนตัวของเหมืองและตำรวจที่ปฏิบัติการในพื้นที่สัมปทานของ Williamson Diamonds ได้ เพื่อติดตามผลการฟ้องร้องดำเนินคดี และการเยียวยา (The International Peace Information Service, 2023)

2.) “Program for the Development of Eastern Congo (P-DEC) (2021-2025)”

เป็นอีกหนึ่งกรณีศึกษาของแผนที่ความขัดแย้งที่มีความน่าสนใจ เกิดขึ้นที่ด็อาร์ คองโก โดย IPIS ที่ต้องการมีส่วนช่วยพัฒนาภูมิภาคตะวันออกของด็อาร์ คองโก ซึ่งเผชิญกับวิกฤตการณ์ที่ซับซ้อนและมีรากฐานมาจากความขัดแย้งด้านอำนาจ ธรรมชาติ อุตสาหกรรม และการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ มาอย่างยาวนาน การทำแผนที่ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ จึงมุ่งลดความขัดแย้งและเชื่อมโยงความแตกแยกทางสังคม พร้อมทั้งสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคเอกชนในการสร้างกระบวนการสนทนาที่ครอบคลุมระบบเตือนภัยล่วงหน้าสำหรับความขัดแย้ง กระบวนการบรรเทาความขัดแย้ง และทางเลือกอื่นนอกเหนือจากความรุนแรง นอกจากนี้ ยังเน้นการเสริมสร้างสถาบันในพื้นที่ที่มีความรับผิดชอบ เชื่อถือได้ และตอบสนองต่อประชาชน ตลอดจนส่งเสริมทางเลือกทางเศรษฐกิจ ความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และการทำงานร่วมกันทางสังคม แทนการสร้างเสถียรภาพผ่านความรุนแรงด้วยอาวุธ นอกจากนี้ ยังจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ศึกษาที่เป็นจุดขัดแย้งสำคัญ โดยพิจารณาจากมุมมองทาง สังคม-เศรษฐกิจ ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อม ข้อมูลที่รวบรวมและการวิเคราะห์ที่นำเสนอสามารถเป็นประโยชน์แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่นที่ต้องการสนับสนุน การพัฒนาเศรษฐกิจ ความมั่นคง และการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการพัฒนากิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของภูมิภาค (The International Peace Information Service, n.d.)

และอีกหนึ่งกรณีศึกษาที่มีความน่าสนใจ คือ 3.) โครงการ “Sri Lanka Conflict Mapping and Archive Project” ของ Public Interest Advocacy Center (PIAC) โดยแผนที่ความขัดแย้งนี้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวม อนุรักษ์ และวิเคราะห์เอกสารที่เผยแพร่ต่อสาธารณะเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (IHL) ในช่วงสงครามกลางเมืองศรีลังกา ในลักษณะของการนำเสนอข้อมูลที่มีอยู่แล้วในลักษณะที่ชัดเจน มองเห็นได้ และเข้าถึงได้ และเพื่อให้เป็นพื้นฐานสำหรับการสืบสวนและวิจัยเพิ่มเติมแก่นักวิจัยและผู้สืบสวนที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม ให้สามารถระบุรูปแบบของความรุนแรงและประเภทของการละเมิดได้อย่างง่ายดายขึ้น มากไปกว่านั้น ยังจะทำหน้าที่เป็นตัวอย่างของการสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมและมีความหมายจากกลุ่มสังคมพลเมืองที่จะสามารถมอบให้กับกระบวนการค้นหาความจริงและการรับผิดชอบได้ โดยจะมีการแสดงแผนที่เกี่ยวกับอาชญากรรมสงครามและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในช่วงสงครามกลางเมืองในศรีลังการะหว่างปี 1983-2009 พร้อมกับบูรณาการฐานข้อมูลและการพัฒนาเครื่องมือสร้างภาพข้อมูลออกมาในรูปแบบเว็บแมป เพื่อเชื่อมโยงไปยังแหล่งที่มาของเหตุการณ์ที่บันทึกไว้แต่ละรายการบนเว็บแมปได้ โดยแผนที่จะแสดงให้เห็นรูปแบบของการละเมิดสถานที่และเวลา ตลอดจน

สถาบันพระปกเกล้า

ช่องว่างและแนวโน้มในการรายงาน เพื่อพัฒนาความพยายามในการแสวงหาความจริง ความรับผิดชอบ และความยุติธรรม และจะช่วยให้ผู้ใช้สามารถค้นหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รายงานเอาไว้ได้หลายพันรายการจากฟังก์ชันการค้นหาขั้นสูง รวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงภูมิภาค ช่วงเวลา ประเภทการละเมิด และคำสำคัญด้วย (Public Interest Advocacy Center, 2022)

จากกรณีศึกษาตัวอย่างในข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นเครื่องมือสำคัญของแผนที่ความขัดแย้งที่จะนำไปสู่การช่วยให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความขัดแย้ง และยังสามารถนำไปสู่การพัฒนามาตรการที่เหมาะสมในการสร้างสันติภาพและเสริมสร้างเสถียรภาพในระยะยาวในพื้นที่ศึกษานั้นๆ ได้อีกด้วย

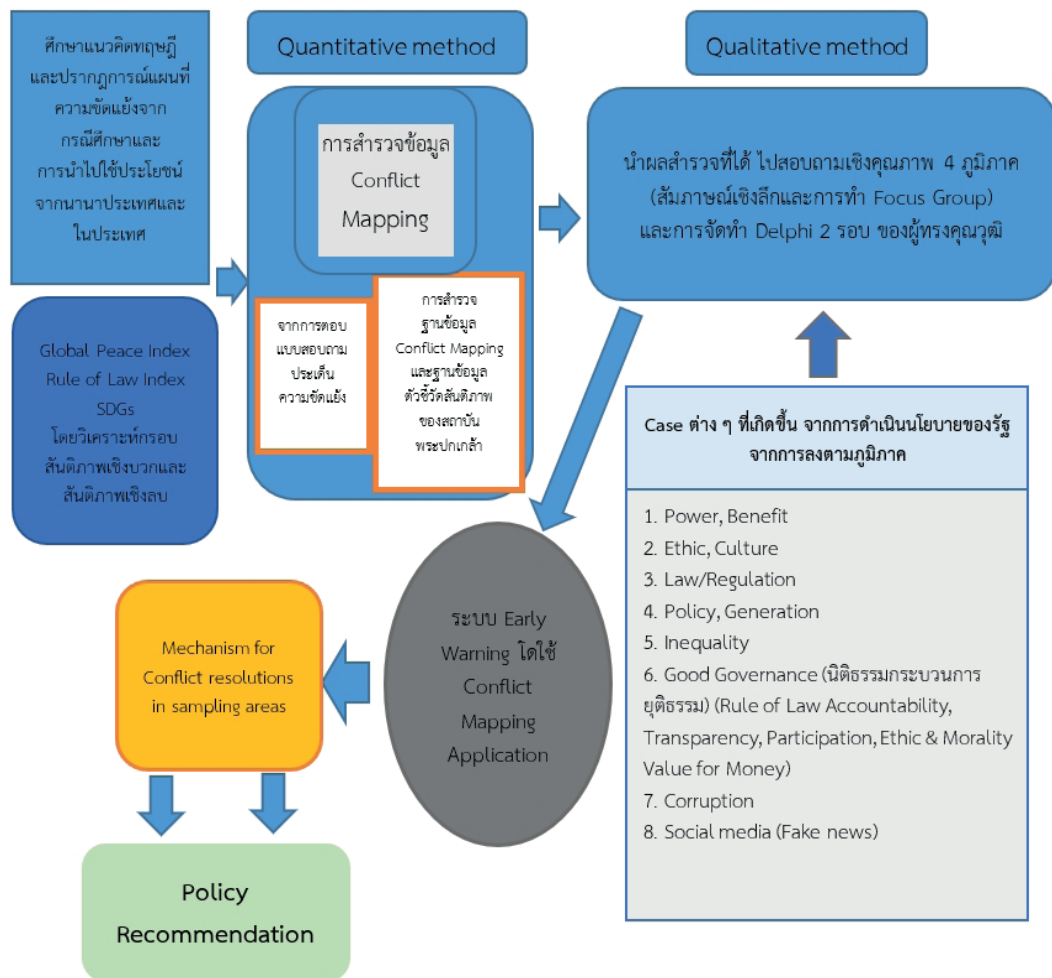
3. กรอบการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้สนใจการบริหารจัดการตามแนวทางสันติวิธี โดยวิเคราะห์ความซับซ้อนของการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐเข้าใจได้ชัดเจนมากขึ้นตลอดจนค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีฐานตัวชี้วัดจาก 3 ตัวชี้วัดมาตรฐานที่สำคัญของโลกด้านสันติภาพและการอยู่ดีมีสุข คือ Global Peace Index (GPI)/Rule of Law Index (ของ The World Justice Project - WJP) และ SDG ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวทางการออกแบบตัวชี้วัดและเกณฑ์มาตรฐานแผนที่ความขัดแย้งให้เทียบเคียงกับตัวชี้วัดกับดัชนีสันติภาพโลก (GPI) เป็นรายงานที่จัดทำโดย the Institution for Economic & Peace (IEP) สำหรับวัดความสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ ในระดับนานาชาติและในระดับภูมิภาค โดยใช้สีเพื่อเป็นตัวบอกว่าพื้นที่ใดในโลกมีสันติภาพอยู่ในระดับใด ถ้าพื้นที่ที่มีความขัดแย้งในระดับรุนแรงมากจะใช้สีแดง ส่วนพื้นที่ใดมีสันติภาพมากจะใช้สีเขียว โดยความเข้มข้นของสันติภาพจะไล่ตามเฉดของสีจาก**สีแดงเข้ม เหลือง ส้ม ส้มเขียว จนถึงสีเขียวเข้ม** โดยจะเก็บข้อมูลจากความรุนแรงเชิงกายภาพ (Physical Violence) เช่น การใส่รหัสจำนวนนับ, จำนวนและระยะเวลาความขัดแย้งภายในเป็นจำนวนครั้ง, จำนวนผู้เสียชีวิต เป็นต้น

นอกจากนี้ งานวิจัยผนวกตัวชี้วัดเรื่อง ดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม/นิติรัฐ (Rule of Law Index) ซึ่งจะเป็นตัวสะท้อนการดำเนินงานของโครงการรัฐ ซึ่งจัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นเครื่องมือในการชี้วัดความก้าวหน้าและประเมินประสิทธิภาพในเชิงปฏิบัติของหลักนิติธรรมใน 128 ประเทศโดยแบ่งเป็น 8 ด้านที่สำคัญ (1) การจำกัดอำนาจของรัฐบาล (Constraints on Government Powers), (2) การปลอดจากคอร์รัปชัน (Absence of Corruption), (3) การมีรัฐบาลที่เปิดกว้าง (Open Government), (4) การรับรองสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights), (5) การมีความสงบเรียบร้อยและปลอดภัย (Order and Security), (6) การบังคับใช้กฎหมายและระเบียบข้อบังคับ (Regulatory Enforcement), (7) กระบวนการ

ยุติธรรมทางแพ่ง (Civil Justice), และ (8) กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice) (World Justice Project, 2021) และตัวชี้วัดสุดท้ายภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 เป้าหมาย โดยจะมีกรอบการวิจัยดังนี้

วิธีการศึกษา

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อหาเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะเครื่องมือแผนที่ความขัดแย้ง (Conflict Mapping) ในการแสวงหาการเตือนภัยและการลดความขัดแย้งรุนแรงลงในสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สถาบันพระปกเกล้าจึงออกแบบการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการทำวิจัยเชิงปริมาณโดยการทำแบบสอบถามเชิงปริมาณ เพื่อสำรวจตัวชี้วัดในประเด็นของเครื่องมือแผนที่

สถาบันพระปกเกล้า

ความขัดแย้งที่เที่ยงตรง โดยแบบสอบถามจะต้องมีการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านสถิติภาพ และการจัดการความขัดแย้งอย่างน้อย 5 ท่าน หรือการหาค่า Item Objective Congruence (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญจากการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามการวิจัย เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงโดย นักวิชาการด้านสถิติและการจัดการความขัดแย้ง และได้ผ่านเกณฑ์การพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน (Institutional Review Board - IRB) โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนของสถาบันพระปกเกล้า เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2567

เกณฑ์คัดเข้า

เชิงปริมาณ

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในการออกแบบสอบถามกระจายในทั่วประเทศ ด้วยการสุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจง (Purposive หรือ Judgmental Sampling) โดยผู้วิจัยกำหนดเลือกคุณสมบัติของหน่วยประชากร เองว่า หน่วยใดสามารถเป็นหน่วยประชากรได้และมีความเหมาะสมที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย และเลือกศึกษา เพียงประชากรนั้น โดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรหลัก 100 กลุ่มตัวอย่างใช้ 15-30%; ประชากรหลัก 1,000 กลุ่มตัวอย่างใช้ 10-15%; และประชากรหลัก 10,000 ขึ้นไป กลุ่มตัวอย่างใช้ 5-10%

โดยมีพื้นที่กำหนดหลัก ที่เป็นตัวแทน 4 ภูมิภาค ได้แก่ จังหวัดปัตตานี (มิติความขัดแย้งด้าน ชาติพันธุ์/วัฒนธรรม) จังหวัดตาก (มิติความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจ/สังคม) จังหวัดอุบลราชธานี (มิติความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) และกรุงเทพมหานคร (มิติความขัดแย้ง ด้านการเมือง) โดยกลุ่มตัวอย่างจำเป็นต้องผ่านการคัดเลือกจากทีมผู้วิจัย ต้องมีคุณสมบัติในการตอบ แบบสอบถามเรื่อง Conflict Mapping Thailand โดยผ่านการคัดกรองจากความรู้ ความสามารถและ ประสบการณ์ในการแก้ไขความขัดแย้งในพื้นที่ทั้ง 4 มิติความขัดแย้งที่เสนอในงานวิจัย เพื่อกำหนด ประชากรในการตอบแบบสอบถามทั่วประเทศ (แบบสอบถามผ่าน 2 รูปแบบ คือ onsite และ online)

เชิงคุณภาพ

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายการวิจัย การศึกษาวิจัยนี้ ศึกษาและมีการเก็บกลุ่มจากตัวอย่าง เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากพื้นที่ทั้ง 4 ภูมิภาค ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและ/หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ความขัดแย้ง 5 มิติ จากการดำเนินการตามนโยบายของรัฐ

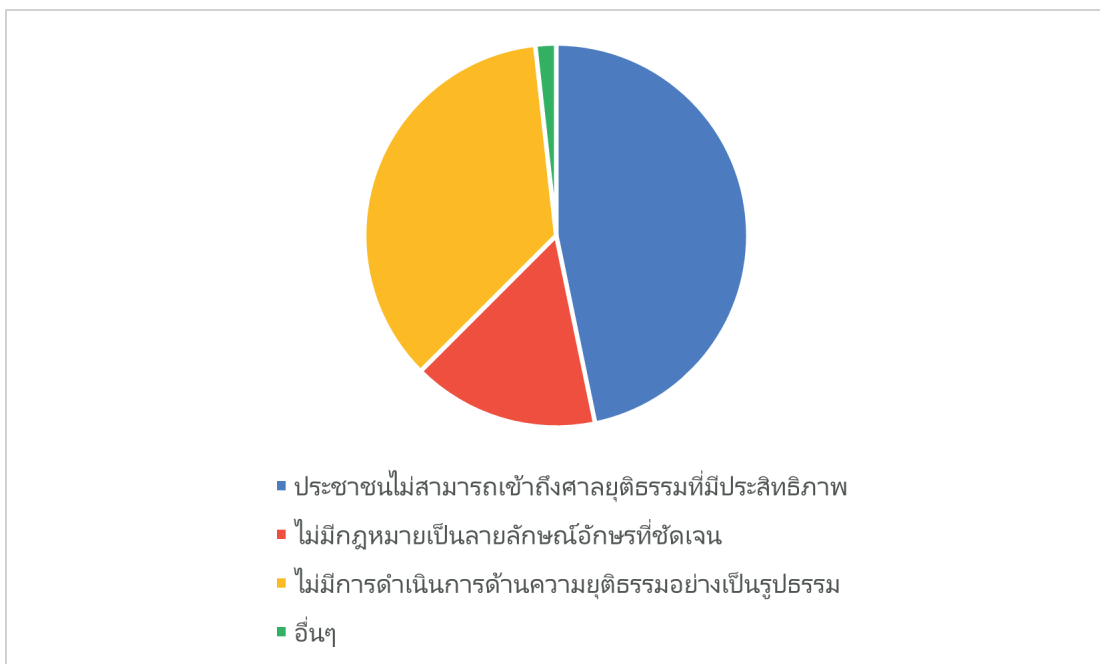

4. ผลการวิจัยเปรียบเทียบข้อแตกต่างการบริหารจัดการความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก

4.1 ผลการวิจัยจังหวัดอุบลราชธานี

4.1.1 ผลวิจัยเชิงปริมาณจังหวัดอุบลราชธานี

จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณ 1 ในตัวชี้วัดด้าน Rule of Law index พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 400 คน ตอบประเด็นคำถามถึงกรณีเกิดการกีดกันไม่ได้รับความยุติธรรม หรือไม่องค์กรช่วยเหลือ ตลอดจนไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือที่ได้รับว่ามีประเด็นใดบ้าง ผลจากการแบบสอบถามพบว่า กรณีที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงศาลยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ มีจำนวน 187 คน กรณีที่เชื่อว่าไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน จำนวน คน กรณีที่เชื่อว่า 63 คนไม่มีการดำเนินการด้านความยุติธรรมอย่างเป็นรูปธรรม จำนวน 7 คน และกรณีอื่นๆ จำนวน 143 คน

แผนภาพ: แสดงข้อมูลกรณีเกิดการกีดกันไม่ได้รับความยุติธรรม หรือไม่องค์กรช่วยเหลือ ตลอดจน
ไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือ จ.อุบลราชธานี

4.1.2 ผลวิจัยเชิงคุณภาพจังหวัดอุบลราชธานี

หลังจากที่ได้มีการลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มจากในทั้ง 2 พื้นที่ศึกษา ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก แล้วนั้น ได้พบว่าการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

สถาบันพระปกเกล้า

ที่เกิดขึ้นอยู่ในแต่ละพื้นที่นั้น มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันอย่างน่าสนใจอยู่ในหลายๆ ประเด็นด้วยกัน ในกรณีแรกจังหวัดอุบลราชธานี ปัญหาความขัดแย้งที่ใหญ่ที่สุดของพื้นที่ศึกษานี้ คือ ประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยปัญหาสำคัญยังคงเป็นเรื่องของน้ำและการจัดการน้ำ โดยตลอดที่ผ่านมา “อุบลถือว่าได้ว่าเป็นจังหวัดแม่น้ำ วิถีชีวิตของผู้คนในอุบลอยู่กับแม่น้ำ” แต่ไม่เคยสามารถบริหารจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ “อุบลราชธานี จึงกลายเป็นจังหวัดที่ถ้าไม่ท่วมก็แล้งเลย” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดของชาวอุบลราชธานีดูจะเป็นเรื่องของการจัดการน้ำและน้ำท่วม โดยหนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกได้ให้ข้อมูลที่สำคัญว่า “โครงสร้างของนโยบายและการพัฒนาเชิงมหภาค (MACRO) ที่มักจะเป็นการจัดการโดยขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตัดสินใจ... โดยทุกเงื่อนไขที่ได้สร้างมานั้น ล้วนเป็นปัญหามาก ... ภาครัฐไม่ใช่ปัจจัย แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญ เพราะจัดการ (ปัญหาน้ำท่วม) กันอย่างไม่มีประสิทธิภาพ” นอกจากนั้น “ภาครัฐของจังหวัดอุบลราชธานี ไม่เคยแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างโดยมีวาทกรรมต่อประชาชนที่ไม่ดี โดยมองว่า ประชาชนอยากได้แต่ยังไม่ยอมเสียมากกว่า ไม่ได้ต้องการการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนเท่าใดนัก ทั้งที่ประชาชนอยากได้โครงสร้างพื้นฐานขนาดเล็ก เช่น เรือใหญ่ในชุมชน หรือสามารถอยู่บนน้ำ หรือมีสถานหลบภัยถาวร (Permanent Shelter) มากกว่า แต่ภาครัฐเลือกที่จะดำเนินโครงการทำทางน้ำผ่าน (Floodway) ซึ่งจะกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน โดยอาจจะต้องมีการเวนคืนที่และอพยพโยกย้ายประชาชนออกจากถิ่นฐานเดิมของตนเอง **ซึ่งภาคประชาชนได้มีการเสนอคัดค้านอยู่หลายครั้งแต่ก็ไม่ได้มีการตอบสนองกลับมา**” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567) สอดคล้องกับข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกอีกหนึ่งท่านที่ก็มองว่าปัญหาน้ำท่วมอุบลราชธานี “ไม่มีหน่วยงานที่หาวิธีการจัดการได้ แต่ก่อนเคยมีแก้มลิง พอมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามา ธุรกิจเข้ามา แก้มลิงก็หายไป...ข้อมูลเรื่องน้ำอยู่กับภาครัฐ แต่ก็ไม่เคยแก้...ต้องมีการตั้งหน่วยงานเรื่องจัดการน้ำจริงๆ ที่ผ่านมามีหน่วยงานรับเรื่องไปจัดการต่ออย่างจริงจัง โดยปัจจุบันภาคเอกชนจัดการแทนอยู่ เอกชนรายหนึ่งเคยนำรถมาช่วยประชาชน เมื่อ 20 ปีที่แล้ว ปีนี้ก็ยิ่งเหมือนเดิม” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางวิกฤตปัญหาที่ไม่ได้รับการตอบสนองจากภาครัฐเท่าที่ควร ก็ได้เป็นโอกาสที่ทำให้ภาคประชาสังคมในจังหวัดอุบลราชธานีก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทอย่างแข็งขันและเป็นที่พึ่งยามทุกข์ยากให้กับประชาชน หนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกกล่าวว่า “อย่างในรอบปีนี้ (2567) เปิดปากเขียนได้เร็วขึ้นเลยยังไม่ท่วม เพราะภาคประชาชน/ประชาสังคมสามารถกระตุ้นภาครัฐได้...ภาคประชาสังคมเข้มแข็งมาก

อย่างเช่น อุบล คอนเน็ค (Ubon connect), สื่อสร้างสุข ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงขับเคลื่อนในปัจจุบัน” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567) อีกหนึ่งผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกก็เห็นไปในทางเดียวกันว่า “นักการเมืองในอุบลไม่มีบทบาทเลย นับเป็นจุดอ่อนอย่างมากต่อการแก้ไขปัญหา มีแต่ภาคเอกชน-ประชาสังคมที่มีบทบาท อย่างนักเรียนนักศึกษาก็ต้องออกไปช่วยชาวบ้านเรื่องน้ำท่วมประจำ” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

จากที่กล่าวไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาครัฐนั้นไม่มีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาของอุบลราชธานี อยู่ในระดับที่ต่ำมากในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยหนึ่งในผู้ที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกยังได้ลำดับอีกว่า “อุบลฯ เป็นเมืองถูกสถาปนา นักการเมืองเยอะ แต่แก้ปัญหาอะไรไม่ได้ มีคณะกรรมการจัดการน้ำท่วมของรัฐ (ระดับจังหวัด) แต่ประชาชนกลับไม่มีส่วนร่วม...ไม่มีกลไก อะไรมาช่วยประชาชน รัฐไม่เคยจริงจัง ไม่เปิดพื้นที่ กลไกจังหวัดเป็นไปตามแบบมททไทย คือเข้ามาไม่นาน แล้วก็ไป แล้วประชาชนเสนออะไรไป ก็กล่าวหาว่าตั้งแง่ (ต่อรัฐ)” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567) ในคำถามลักษณะเดียวกันกับผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านหนึ่งก็ชี้ไปอีกเช่นกันว่า “นักการเมืองในอุบลไม่มีบทบาทเลย นับเป็นจุดอ่อนอย่างมากต่อการแก้ไขปัญหา มีแต่ภาคเอกชน-ประชาสังคมที่มีบทบาท อย่างนักเรียนนักศึกษาก็ต้องออกไปช่วยชาวบ้านเรื่องน้ำท่วมประจำ... การเมืองท้องถิ่น (อุบลฯ ไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีพลัง) ไม่เข้าไป Take Action ในส่วนกลาง” การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างในเรื่องของน้ำท่วมจึงไม่ได้รับการแก้ไข (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

อย่างไรก็ตาม ในการจัดการปัญหาดังกล่าวนี้น ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ได้มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจและมีความคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ เช่น “มีพื้นที่ที่ 3 เพิ่มขึ้นมา 1. ชาวบ้าน 2. รัฐ และ 3. พื้นที่พหุคูณบนฐานข้อมูล (เช่น งานวิจัย ได้นำไปสู่การเปิดประตูเขื่อนเพื่อระบายน้ำออกได้) กลไกการชดเชยเพื่อแก้ปัญหา”; “การสื่อสารที่ไม่เข้าใจกัน ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ที่มองกันไปคนละมุม มีทัศนคติกันคนละทาง รัฐมองว่าปัญหาอย่างน้ำท่วมนั้น เป็นเรื่องธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นได้ แก้ปัญหาตามหน่วยงานกันไป ขณะที่ประชาชนอยากให้เทคโนโลยีมากขึ้นมากกว่านี้ เพราะประชาชนก็รู้ว่าการแก้ปัญหาที่จริงจังของภาครัฐ มีแผนงานไปถึงไหนแล้ว เนื่องจากไม่มีพื้นที่ที่ใช้ในการสื่อสารร่วมกัน”; “อยากให้เกิดการกระจายอำนาจ (ให้หน่วยงานท้องถิ่น) หน่วยงานท้องถิ่นไม่มีอำนาจ ถูกครอบด้วยส่วนกลาง ... การกระจายงบประมาณไม่ทั่วถึง ... ระเบียบกฎหมายราชการ ไม่เอื้อให้ราชการท้องถิ่นมีอำนาจร่วมกับชาวบ้าน” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

โดยสรุปแล้ว การจัดการปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี พอจะทำให้อนุมานได้ว่าประชาชนในพื้นที่รู้สึกถึงการที่จะต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง โดยมีแต่ภาคประชาสังคมที่เข้าช่วย

สถาบันพระปกเกล้า

จนทำให้ภาคประชาสังคมและประชาชนในอุบลราชธานีมีความเข้มแข็งมาก ขณะที่ภาครัฐถูกมองว่าไม่จริงจังและจริงใจต่อการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งรู้สึกต่อปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้งของจังหวัดอุบลราชธานี ว่าภาครัฐมักจะปล่อยปละละเลยให้เลยตามเลย จนในที่สุดแล้วอาจจะนำไปสู่การกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชนที่รุนแรงมากขึ้น

4.2 ผลการวิจัยจังหวัดตาก (แม่สอด)

4.2.1 ผลวิจัยเชิงปริมาณจังหวัดตาก (แม่สอด)

จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณ 1 ในตัวชี้วัดด้าน Rule of Law index พบว่า

จากข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมด 400 ชุด ต่อประเด็นความขัดแย้งจากนโยบายของรัฐในมิติต่างๆ ที่คิดว่าไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ พบว่า ในมิติด้านการเมืองมีจำนวน 54 คน มิติด้านเศรษฐกิจ/สังคมมีจำนวน 314 คน ในมิติด้านวัฒนธรรมมีจำนวน 32 คน

D3 กรณีเกิดการกีดกันไม่ให้ได้รับความยุติธรรม หรือไม่มีการช่วยเหลือ ตลอดจน
ไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือที่ท่านเคยได้รับ
มีประเด็นใดบ้าง

- ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงศาลยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ
- ไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน
- ไม่มีการดำเนินการด้านความยุติธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

แผนภาพ: แสดงข้อมูลกรณีเกิดการกีดกันไม่ให้ได้รับความยุติธรรม หรือไม่มีการช่วยเหลือ
ตลอดจนไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือ จ.ตาก

4.2.2 ผลวิจัยเชิงคุณภาพจังหวัดตาก (แม่สอด)

จากการลงพื้นที่จังหวัดตาก (แม่สอด) จะพบว่า แม่สอด เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษและเป็นเมืองชายแดนที่สำคัญทางการค้าขายและการส่งของข้ามแดนและการข้ามมาของแรงงานข้ามชาติเพื่อมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทย ซึ่งในยุคหลังการอพยพไม่เหมือนว่าเป็นแรงงานหรือผู้อพยพอย่างเดียว แต่เป็นฝ่ายต่อต้านรัฐบาลทหารพม่าที่เข้ามาอยู่แม่สอดกันมากขึ้น และการบริหารจัดการของภาครัฐเป็นลักษณะ “การอยู่ได้เท่าที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กันและกัน ” ยกตัวอย่าง การเข้ามาทำธุรกิจแบบสงบๆ ไม่สร้างความเดือดร้อนสามารถทำได้ อย่างที่ทราบดี แม่สอดมีปัญหา แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ผ่านการแสวงประโยชน์กันอยู่อย่างซับซ้อนระหว่างกัน (คนในแม่สอด, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 กันยายน 2567)

ในเมื่อรัฐอิสระอย่างแม่สอดมีการขับเคลื่อนด้วยแรงงานต่างด้าวและอาจจะเป็นแหล่งต้นทางป้อนระบบการทำงานโดยชาวต่างด้าวให้ประเทศไทยทั้งประเทศ ในแม่สอดมีค่ายผู้ลี้ภัยถึง 3 ค่าย โดยผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่มีเป้าประสงค์ 3 ประการคือ ประการแรกคือการกลับเมียนมา ประการที่ 2 คือ การผนวกกลับกับสังคมไทย และประการที่ 3 คือการไปประเทศที่สาม จากเป้าประสงค์นี้การวิเคราะห์บริหารจัดการคนในพื้นที่ทั้งผู้ลี้ภัย/แรงงานต่างด้าวทั้งที่ถูกและไม่ถูกกฎหมาย รวมทั้งการบริหารจัดการคนในที่เป็นคนพื้นที่ไทยเป็นการบริหารจัดการที่ค่อนข้างยาก และปัจจุบันในแม่สอดไม่ได้มีแค่กลุ่มคนที่ทะลักมาจากเมียนมาแบบลี้ภัยหรือสภาวะยากจน แต่การเข้ามาของคนมีฐานะในเมียนมาด้วยสถานการณ์ทางการเมืองย่อมมีมากขึ้น ซึ่งคนกลุ่มนี้มีมากขึ้น และคนกลุ่มคนมีฐานะมีการช่วยเหลือกันมากขึ้น ทำให้ฝ่ายความมั่นคงกลัวการช่วยเหลือกันในลักษณะแบบนี้จะทำให้แม่สอดต้องรับคนที่หลั่งเข้ามาจากประเทศเพื่อนบ้านจำนวนมากและถ้าไม่มีการบริหารอย่างเป็นระบบจะเป็นปัญหาต่อไปในอนาคต (คนในแม่สอด, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 กันยายน 2567)

พบว่าวิธีการจัดการความขัดแย้งหรือสถานะของความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ของทั้ง 2 พื้นที่กรณีศึกษานั้น เมื่อเปรียบเทียบดูมีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน หรือไม่เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างชัดเจนมากนัก อันมีลักษณะที่คลุมเครือ ไม่มีความชัดเจนในเชิงนโยบายเพื่อจัดการปัญหาในพื้นที่ศึกษาทั้ง 2 แห่งมากนัก โดยเฉพาะจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่น แต่เมื่อได้มีการลงพื้นที่ไปศึกษาแล้วนั้น ก็จะพบรายละเอียดที่มีนัยสำคัญที่ทำให้เห็นว่า มีความแตกต่างกัน โดยที่มิใช่แค่เพียงตัวประเด็นความขัดแย้งของพื้นที่นั้นๆ เท่านั้นที่แตกต่างกัน แต่การจัดการหรือการดำรงสถานะอยู่ของความขัดแย้งในพื้นที่นั้นๆ ก็ยังต่างกันด้วย โดยสำหรับจังหวัดอุบลราชธานีนั้น การจัดการของภาครัฐต่อปัญหาของพื้นที่ที่มีแนวโน้มจะนำไปสู่ความขัดแย้งในมุมมองของคนในพื้นที่อุบลราชธานีนั้น ได้มองว่า “ปล่อยเลยตามเลย”

ทำให้ปัญหายังคงดำรงอยู่ และวนเวียนกลับมาเกิดซ้ำ จนกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชน ขณะที่จังหวัดตากนั้น โดยเฉพาะพื้นที่พิเศษ “หาวิธอยู่ร่วมกันได้” โดยที่ปัญหายังคงดำรงอยู่ต่อไป トラบเท่าที่ไมรู้สีกว่าเป็นปัญหา ดังเช่นการซ่อนปัญหาเอาไว้ใต้สายหมอกของเมืองแห่งขุนเขา

5. บทสรุป/ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ดังต่อไปนี้

5.1 ข้อเสนอแนะต่อรัฐในการบริหารจัดการความขัดแย้งจังหวัดตาก (แม่สอด)

5.1.1 รัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทย ต้องมีนโยบายกลางลงสู่พื้นที่อย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดกรอบทางกฎหมาย เพื่อการบริหารจัดการดูแลเรื่องผู้ลี้ภัย หรือหน่วยงานกลางดูแลการอพยพโยกย้าย โดยเฉพาะการบริหารจัดการดูแลต่างด้าวโดยตรง

5.1.2 ถ้าหากรัฐบาลไทยเกรงใจจะกระทบกับปัญหาต่างประเทศ ทำให้ไม่สามารถตั้งหน่วยงาน กรม หรือกระทรวงดูแลปัญหาที่ซ่อนลึกโดยตรงไม่ได้ เช่น ปัญหาธุรกิจสีเทาที่นำคนเข้าประเทศ อาจจะเป็นปัญหาระดับมหภาคได้ในอนาคต ซึ่งขณะนี้ปัญหาที่รอวันปะทุได้โผล่ขึ้นมาในระดับปัจเจกแล้ว ภาครัฐจำเป็นต้องใส่ใจและวางระบบในพื้นที่เปราะบางทางความมั่นคง

5.2 ข้อเสนอแนะต่อรัฐในการบริหารจัดการความขัดแย้งจังหวัดอุบลราชธานี

5.2.1. ภาครัฐ นำโดยกระทรวงมหาดไทย และองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำเป็นต้องเปิดพื้นที่กลางในการสื่อสารร่วมกับประชาชน ทั้งในด้านประชาสัมพันธ์และรับฟังความเห็นที่แตกต่างในการพัฒนาอุบลราชธานีอย่างมีแนวทางที่ชัดเจนทั้งในพื้นที่ของจังหวัดและในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง

5.2.2. ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระทรวงมหาดไทย และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรตระหนัก และรับฟังความเห็นอย่างรอบด้านจากคนในพื้นที่ (insider) ก่อนที่จะริเริ่มและดำเนินนโยบายหรือโครงการต่างๆ ที่จะมผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและเป็นชุมพลังพลเมืองอุบลฯ ที่ไม่ใช่แค่อยู่ในระดับภาคประชาชนแต่ประเด็นขับเคลื่อนไปด้วยโดยการตอบสนองของกลไกจากภาครัฐด้วย

5.2.3. รัฐบาลควรจะสนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นให้มีอำนาจในการจัดการบริหารตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนและชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานี

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- 20 ปีเชื่อนปากมูล การต่อสู้มาราธอนของ “กบฏคนจน” ยังไร้แววชนะ. (2554, 4 สิงหาคม).
ไทยพีบีเอส. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/26544>
- จิราภรณ์ ศรีแจ่ม. (2567, 7 พฤษภาคม). พบเมืองสแกนเมอร์ทุนจีน-กะเหรี่ยงเทาแห่งใหม่ ดิดชายแดน
อ.พบพระ จ.ตาก. บีบีซีไทย. <https://www.bbc.com/thai/articles/cp0gpzvmr83o>
- ชัยณรงค์ ศรีรักษ์. (2560). การล้นไหลของวาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาพื้นที่เศรษฐกิจ
พิเศษชายแดนแม่สอด. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์].
Thai Digital Collection (TDC). https://tdc.thailis.or.th/tdc/browse.php?option=show&browse_type=title&titleid=632124&query=%AA%D1%C2%B3%C3%A7%A4%EC%20%C8%C3%D5%C3%D1%A1%C9%EC&s_mode=any&d_field=&d_start=000000-00-&d_end=256814-03-&limit_lang=&limited_lang_code=&order=&order_by=&order_type=&result_id=4&maxid=4
- จิตติพันธ์ พัฒนมงคล. (2564). ไชยปริศนาการเปิดและปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล. สารคดี. <https://www.sarakadee.com/02/08/2021/%E0%B8%09%E0%B8%82%8E%0B%8B%7E%0B9%88%E0%B8AD%E0%B9%99%8E%0B9%8B%E0%B8%2E%0B%81%8E%0B%8A%1E%0B%8B%9E%0B%8A5/>
- ณัฐพิมล ปาคำมา, เพลินใจ เลิศสักขณวงศ์, ปริฉัตร ธรรมลักษณ์, บัวผัน แก้วทันคำ, ชนาพรพรณ กุลสินธุ์,
บุญเรือง ยะเขียว, นวลศรี โสประดิษฐ์, ศรีเกี้ยว แสนบุญเรือง, สุวรรณ กรณ์สินธุ์, จารุณี มีเงิน,
ชนิษฐา เปี้ยสา, กุลธิดา อภิชาติวิสุทธิ, ทายกร รุจนวรางกูร, วิมา สุทธิประภา, ศิริลักษณ์ เครือยา,
และ นุจรินทร์ ปัญญาใหญ่. (2560). การศึกษาและสืบค้นอัตลักษณ์ชุมชนตำบลแม่ปะและรูปแบบ
การใช้จัดการตนเองเพื่อเข้าสู่การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยองค์การภาคประชาสังคม
แม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก: รายงานฉบับสมบูรณ์. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:137445
- ธเนศ แสงทองศรีมงคล. (2566, 8 มีนาคม). หนีท้าวแม่สอด-เมียวดี ที่ไปไกลได้แค่ Friend Zone. Decode
ไทยพีบีเอส. <https://decode.plus/20230305-china-power-and-thai-myanmar-friendzone/>
- บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. (2544). การจัดการความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับราษฎร กรณีศึกษาเขื่อน
ปากมูล. [ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:114437

- ปานัฑ ทองพ่วง. (2561). *แม่สอด เมืองชายแดนตะวันตก*. SlideShare: Shae & Discover Presentations. <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-106555424106555424/>
- พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวัชรพัฒน์ และคณะ. (2561). วัด: บทบาทการเสริมสร้างสันติสุข ในชุมชนท่ามกลางสังคมไทย. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 7(1), 290-298.
- ภัสสิมนต์ เตชะทวีพัฒน์, นพดล บุรณนัฏ, และ ญัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์. (2562). สภาพปัญหาเขตเศรษฐกิจพิเศษ กลยุทธ์การบริหารงาน กลไกสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์*, 6(10), 5953-5966. <https://so03.tcithaijo.org/index.php/JMND/article/download/227501/162325/805521/>
- แรงงานข้ามชาติที่(ไม่)ถูกมองเห็นในเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด. (2566, 25 ตุลาคม). มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา. <https://hrdfoundation.org/?p=3271&lang=en>
- รจนา คำดีเกิด (2554). *การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์]. คลังปัญญา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. <http://repository.nida.ac.th/handle/6627237371095/>*
- วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์. (2564). รัฐชาติสมัยใหม่ อำนาจทุนนิยม การพนันชายแดน ในพื้นที่แม่สอด-เมียวดี. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 12(1), 115–138. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/polscicmujournal/article/view/247561/169700/>
- ศรีสุตา มีชำนาญ และ สมชาย ลักษณะนารักษ์. (2553). คุณภาพชีวิตของประชาชนในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 1(2), 269-281.
- สุจินดา เจียมศรีพงษ์, มนตรี กรรพุมมาลย์, ศรินภา กรรพุมมาลย์, เกษวดี พุทธิภูมิพิทักษ์, ธนวัฒน์ ขวัญบุญ, วราวุธ ฤกษ์วรารักษ์, นิพัทธ์ เจียมศรีพงษ์, กนกพร เมฆเมฆา, อุดมลักษณ์ ศรีซั้วชม, ศุภสิทธิ์ สุวรรณเกษร และ อภิรักษ์ ฉายแก้ว. (2551). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เมืองชายแดน: กรณีศึกษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. NU Intellectual Responsitory. <https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/91/>*

- องอาจ รุกขวัฒนกุล. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ของประชาชนในพื้นที่
การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย มุกดาหาร แม่สอด [สารนิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. [https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/
Info/item/dc:91484](https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:91484)
- อดิเรก พันเขียว. (2557). การยอมรับ ความคาดหวังและปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ
พิเศษชายแดนในจังหวัดตาก. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ,
4(6), 1-14. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGNRU/article/view/2932625213/>
- อดิเรก พันเขียว. (2559). ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่จังหวัดตาก. วารสาร
ด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, 1(5), 89-125. [https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/
journalgsa/article/view/4341/1576](https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/journalgsa/article/view/4341/1576)
- อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์. (2557). สิทธิในที่ดินของประชาชนบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: กรณีศึกษา
บ้านหินสูง หมู่ที่ 5 ตำบลช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี [สารนิพนธ์มหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. [https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/
frontend/Info/item/dc:304345](https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:304345)
- อภิญา ดิสมะมาน. (2555). สองทศวรรษปัญหากรณีเขื่อนปากมูล จ.อุบลราชธานี: ถอดบทเรียน
การต่อสู้ภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(2), 187-195. [https://so05.tci-thaijo.org/index.php/
spurhs/article/view/117266](https://so05.tci-thaijo.org/index.php/spurhs/article/view/117266)
- อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ. (2561). พลวัตทางการเมืองกับการค้าชายแดนไทย-เมียนมาที่แม่สอดจาก
ยุคตลาดมืดถึงเขตเศรษฐกิจพิเศษ. วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
30(2), 15-51. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/163392/118122>

ภาษาอังกฤษ

- Alexander, J. C. (2019). *What Makes a Social Crisis?: The Societalization of Social Problems*. Polity Press.
- Galtung, Johan. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191. <https://www.jstor.org/stable/422690?seq=1>
- Miall, Hugh, Ramsbotham, Oliver, & Woodhouse, Tom. (1999). *Contemporary Conflict Resolution : The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Blackwell Publishers Inc.
- Public Interest Advocacy Centre. (2022). *Methodology*. Sri Lanka Conflict Mapping and Archive Project. <https://ipisresearch.be/mapping/webmapping/piac/srilankamapping/#7.858645183356373/81.1127582510619/6.697175623863695/2/1/>
- Suntana, I., & Tresnawaty, B. (2021). Multidimensional Social Crisis and Religion Harassment in Southeast Asia: Regional Strategic Agenda, Weak Civilian Government, Triune Crime, Wealth Gaps, and Coopted Journalism. *Journal of Culture and Values in Education*, 4(2), 1-13. <https://doi.org/10.46303/jcve.2021.2>
- The International Peace Information Service. (2023). *Petra Diamonds' Attempts to Sever Its Tarnished Past in Tanzania: Challenges in Securing Access to Remedy and Restoring Community Relations after Serious Human Rights abuse at the Williamson Diamond Mine*. IPIS.
- The International Peace Information Service. (n.d.). *Program for the Development of Eastern Congo (P-DEC)*. <https://ipisresearch.be/project/program-for-the-development-of-eastern-congo-p-dec/>
- Thrimurthulu, V. (2016). Social Crisis and Its Management. *Journal of Educational Research & Extension*, 53(3), 35-38.